હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ
તૃતીય વર્ષ બી.આર.એસ.
(રૂરલ ફાર્મ મેનેજમેન્ટ અને રૂરલ હોમસાયન્સ મેનેજમેન્ટ એન્ડ હેલ્થ)
વિષય :– પેપર –૧૨ (બ) રાજયશાસ્ત્ર Political - Science

❖ **પ્રસ્તાવના :–**

કલ્યાણ રાજયના ખ્યાલ દ્વારા રાજયની સમાજના પ્રત્યેક અંગો ઉપર તેની અસરો પડે છે. સત્તાના વિકેન્દ્રીકરણના સંદર્ભમાં પંચાયતથી પાર્લામેન્ટ સુધી તેની વિશેષ ભૂમિકા છે. તેથી તેની માહિતી જાણવી જરૂરી છે.

આ વિષય રાજકીય, સામાજિક, વગેરે ક્ષેત્રોમાં આદર્શ નાગરિક તૈયાર કરવા માટે અત્યંત ઉપયોગી છે. તે સાથે વિધાર્થીઓના સર્વાંગી વિકાસમાં નેતૃત્વ ઘડતર એ પણ અગત્યનું પાસુ પણ છે. જેનો વિશેષ ખ્યાલ રાજયશાસ્ત્રના અભ્યાસ દ્વારા પ્રાપ્ત કરી શકશે. તદ્ઉપરાંત લોકશાહીના મૂલ્યો, તેની વિવિધ સંસ્થાઓ, ભારતીય બંધારણ, મૂળભુત હકકો, ફરજો તેમજ એક સારા આદર્શ નાગરિક કરવાની પૂર્વતૈયારી રૂપે રાજયશાસ્ત્ર અત્યંત મહત્વનો બની રહેશે. રાજયશાસ્ત્રનાં મુળભૂત તત્વો અને તેમાં તત્વચિંતકોનું ચિંતન પણ એટલી જ અગત્યની બાબત છે. જેનાથી માનવીય મુલ્યોનો ઉમેરો થાય છે.

❖ **માળખું :–**

	અઠવાડિયાના વર્ગો	આંતરિક ગુણ	વર્ષાન્ત ગુણ	કુલ ગુણ	વર્ષાન્ત પ્રશ્નપત્રના કલાક
સૈ.	૦૨	૧૫	૩૫	૫૦	૨ કલાક
પ્રા.	૦૩	૧૫	૩૫	૫૦	
કુલ	૫	૩૦	૭૦	૧૦૦	

❖ **હેતુઓ :**

(૧) વિધાર્થી રાજયશાસ્ત્રના અભ્યાસ દ્વારા આદર્શ નાગરિક બને.
(૨) વિધાર્થીઓમાં આદર્શ નેતૃત્વના ગુણનો વિકાસ થાય.
(૩) વિધાર્થીઓમાં લોકશાહીની સમજ કેળવાય તેમજ તેના મૂલ્યોથી તે વાકેફ બને અને લોકશાહીનું જતન કરે.
(૪) તત્વજ્ઞાનના અભ્યાસ દ્વારા વિધાર્થીઓમાં તાત્વિક વિચારસરણી જાળવી વિચારશરણનો ખ્યાલ આવે.
(૫) હાલના વર્તમાન પ્રવાહમાં વિધાર્થીઓ વિશ્વશાંતિ, સમાનતા, સ્વતંત્રતા અને બંધુત્વના મૂલ્યો અભ્યાસ કરી, વિશ્વશાંતિ સાથે ઐકયનો અનુભવ કરે.

❖ **એકમ – ૧ રાજયશાસ્ત્રનું સ્વરૂપ અને કાર્યક્ષેત્ર.**

(૧) રાજયશાસ્ત્રનો અર્થ
(૨) રાજયશાસ્ત્રની વ્યાખ્યા.
(૩) રાજયશાસ્ત્રનું કાર્યક્ષેત્ર.
(૪) રાજયશાસ્ત્રના અભ્યાસની અગત્યતા
(૫) રાજયશાસ્ત્રનો સામાજિકશાસ્ત્ર ઈતિહાસ અને સમાજશાસ્ત્ર સાથેનો સંબંધ.

❖ **એકમ – ૨ રાજયશાસ્ત્રના મૂળભુત ખ્યાલો**

(૧) રાજયની વ્યાખ્યા, તથા રાજયનાં મૂળભુત તત્વો, વસ્તી, વિસ્તાર, સરકાર, અને સાર્વભૌમત્વ. (આંતરિક અને બાહય)
(૨) સરકારની વ્યાખ્યા :– રાજય અને સરકાર વચ્ચેનો તફાવત.

❖ **એકમ– ૩ વિશ્વના મહાન તત્વચિંતકો.**

(૧) પ્લેટો – જીવનવૃતાંત, તેનાં વિચારો – 'રિપબ્લીક'.
(૨) કાર્લમાર્કસ જીવન વૃતાંત, અને તેના આર્થિક સિધ્ધાંત (ચાર).
(૩) મહાત્મા ગાંધીજીના રાજકીય વિચારો.

❖ **એકમ–૪ લોકશાહી એક આદર્શ રાજયવસ્થા ભારતના સંદર્ભમાં**

❖ **ધારાસભાઃ–**

(૧) અર્થઘટન, રચના,

(૨) ધારાભાના કાર્યો,

(૩) ધારાસભાના પ્રકારો,

૩.૧ એકગૃહી ધારાસભા

૩.૨ દ્વિગૃહી સભા.

❖ **કારોબારી :–**

❖ **કારોબારીનું અર્થઘટન , કારોબારીના પ્રકાર :–**

(૧) એકજન અને બહુજન કારોબારી.

(૨) નામની અને વાસ્તવિક કારોબારી.

(૩) સંસદીય અને પ્રમુખીય કારોબારી.

(૪) રાજકીય અને વહીવટી કારોબારી.

❖ **એકમ –૫ ભારતીય બંધારણ.**

❖ **બંધારણનાં વિશિષ્ટ લક્ષણો :**

(૧) લેખીત બંધારણ.

(૨) દ્વિગૃહી બંધારણ.

(૩) સંઘ સરકાર અને એકમ રાજય સરકાર

(૪) રાષ્ટ્રપતિ અને મંત્રીમંડળ

(૫) મૂળભુત હકકો અને ફરજો.

(૬) રાજયનીતિના માર્ગદર્શક સિધ્ધાંતો.

(૭) પુખ્ત વય મતાધિકાર

(૮) તટસ્થ અને સર્વોપરી ન્યાયતંત્ર

❖ **વિધાર્થીઓએ જાતે તૈયાર કરવાના મુદ્દા :**

(૧) વિધાર્થીઓ સત્રના અંતે વિષયના ભાગરૂપે એક સત્રનો એક એમ કુલ બે સ્વાધ્યાય જાતે તૈયાર કરશે.

(૨) વિધાર્થીઓ અભ્યાસના ભાગરૂપે જીવંત વિધાનસભાની કાર્યવાહીનું નિરીક્ષણ કરશે.

(૩) સ્થાનિક સ્વરાજયની સંસ્થાઓમાંથી ગમે તે એક સંસ્થાની મુલાકાત લેશે.

(૪) વિધાર્થીઓ વિવિધ વિભાગોમાં – કામગીરી સંભાળવા મંત્રીમંડળની રચના કરી પ્રત્યક્ષ ભાગ લેશે.

(૫) વિવિધ રાજકીય ઘટનાઓથી વિધાર્થીઓ માહિતગાર થશે અને પ્રશ્નોતરી દ્વારા વિવિધ બનાવોની જાણકારી મેળવશે.

❖ **શિક્ષણની પધ્ધતિઓઃ**

(૧) વ્યાખ્યાન

(૨) જૂથ ચર્ચા

(૩) રુબરુ મુલાકાત

(૪) બહારના વકતાઓના વ્યાખ્યાન

(૫) સ્વાધ્યાય લેખન

(૬) પ્રશ્નોત્તરી

(૭) વર્તમાન પત્રો, સામાયિકો તેમજ સંદર્ભ ગ્રંથોના વાંચન દ્વારા .

❖ **શૈક્ષણિક સાધનો :**

(૧) દશ્ય–શ્રાવ્ય સાધનો :–

રેડીયો, ટેપ, ટી.વી., વી.સી.ડી., કોમ્પ્યુટર ઈન્ટરનેટ વગેરે – ચાર્ટ.

સહઅભ્યાસિક પ્રવૃત્તિઓ :–

(૧) વિધાર્થીઓ જૂથ ચર્ચા ગોઠવશે.

(૨) પ્રશ્નોત્તરી

(૩) સેમિનારમાં ભાગ લેશે.

(૪) વિષયના સંદર્ભમાં જે તે રાજકીય સંસ્થાઓની મુલાકાત લેશે.

(૫) છાત્રાલયમાં મંત્રીમંડળની રચના કરી તેની કામગીરીનું નિરીક્ષણ કરશે.

(૬) વિષયના સંદર્ભમાં સામાયિકો અને વર્તમાનપત્રોના લેખોનો અભ્યાસ કરશે.

(૭) વર્તમાન રાજકીય પ્રવાહોનું અવલોકન કરી, રાજકીય સંસ્થાઓની રાજય અને દેશ લેવલે મુલાકાત લેશે.

❖ **મૂલ્યાંકન પધ્ધતિઓ :–**

લેખિત પરીક્ષા, સ્વાધ્યાય તેમજ હાજરી, વિધાર્થીઓની વર્ગનોંધ અને વર્તણૂક ઉપરથી આંતરિક મુલ્યાંકન કરાશે.

મૂલ્યાંકનનું માળખું :–

ક્રમ	**કસોટી**	**ગુણભાર**	**સમય**	**પધ્ધતિ**
૧	સત્રાંત પરીક્ષા	૧૦%	–	પ્રશ્નપેપર સ્વરૂપે
૨	પ્રિલીમિનરી પરીક્ષા	૧૫%	–	પ્રશ્નપેપર સ્વરૂપે
૩	સ્વાધ્યાય હાજરી	૫%	–	એકંદર છાપ વર્ગકાર્ય નોંધ
૪	વાર્ષિક પરીક્ષા	૩૫ +૩૫ = ૭૦	૩	પ્રશ્નપેપર સ્વરૂપે

❖ **સંદર્ભગ્રંથો :–**

(૧) રાજયશાસ્ત્ર પરિચય ભાગ –૧, ૨ – હસમુખ જે. પંડયા, દેવવ્રત પાઠક – અનડા પ્રકાશન બુક ડીપો ગાંધી માર્ગ– અમદાવાદ

(૨) રાજનૈતિક સિધ્ધાંતનો ઈતિહાસ ભાગ –૧, ૨ અનુવાદ– સિધ્ધાંર્થ એન. ભટ્ટ, હસમુખ જે. પંડયા – પ્રકાશન યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ – અમદાવાદ.

(૩) આધુનિક બંધારણો :– હસમુખ જે. પંડયા – અનડા પ્રકાશન બુક ડીપો – અમદાવાદ.

(૪) બે વિચારધારા – મનુભાઈ પંચોલી ‘દર્શક’

(૫) રાજય અને રાજકારણ– દિનેશ શુકલ – યુનિર્વસીટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.

(૬) માર્કસવાદ અને અવૈજ્ઞાનિક અભિગમ – આચાર્ય કૃપલાણી.

(૭) પ્લેટોનું આદર્શ નગર રાજય – અનુવાદક – પાઠક

(૮) Guide to Modern Politics - G. D. H. Code.

(૯) Masters of Political thought. – Foster Michael B.

(૧૦) રાજયતંત્ર : ભારત પ્રકાશન – અમદાવાદ